

آنادىلىنىن باشلانقىجى ياخود "اوشاڭ دىلى سوزلۇڭو"

عليرضا صرافى

Өlirza Sərrafı

اوشاڭ دىلى، اوشاقلارين ايلك دىل آچىقىدا يېشىندىگى تك- توک سوزجوكلار يا دا اوشاقلارين serrafi2
دانىشمىدېيغى آنجاق آنلايىب اونا تېكى گوستىرىدىگى اوزل سوزلاردن اولوشان بىر دىلدىر. اوشاڭ اون اىكى، اون بئش
آپلارپىدان دىل آچماغا باشلار و نئچە ايل عرضىنده تدریجاً دىل قابىليتى گلىشىدىرىرك ايلك دىل آچماسىندا¹
لريلە عوض ائدر. دئمك اوشاقدىنن كلمەيار لاندىيغى اوشاڭ سوزجوكلرىنى آنا دىلى
دەلى آنا دىلى نىن باشلانقىجىدىر.

اىل ادبىياتى – ٦ ويژه نامەي بايرام شمارە ٣٨ / ١٣٩٠ - جو ايل

گیریش

اوشاڭ دىلى، اوشاقلارين ايلك دىل آچىقدا ايشلاندىگى تك- توڭ سوزجوكلر يا دا اوشاقلارين دانىشمادىيغى آنجاق

آنلايىب اوナ تىكى گوستردىگى اوزل سوزلردن اولوشان بىر دىلدير. اوشاڭ اون اىكى، اون بئش آيلاريندان دىل

آچماغا باشلار و نئچە ايل عرضىنده تىرىجأ دىل قابىليتى گىشىدىررک ايلك دىل آچماسىندا يارار لاندىيغى اوشاڭ

لريلە عوض ائدر. دئمك اوشاڭ دىلى آنادىلىنин باشلانقىجيدىرىنinin كلمه سوزجوكلرىنى آنا دىلى

: اوشاڭ دىلىنин اوزونه مخصوص اوزلىكلىرى وار. آشاغىدا بونلارين بىر پاراسىننا توخونموشام

، اينگە HAV-HAV بعضى سوزلر طبىعتىن آلتىما سىللرىن تقلیدى اساسىندا يارانمىشىدۇر. نئچە كى ايتە 1-

وس. دئيىلر GÜRGÜR BABA ايلدىرىما QUQU توپوق - خورۇزا MAA.

، قولاق QUCU بعضى سوزلر اساس آنادىلىنندن آلىنىب، سادەلشن كلمەلردىر. مثلا : قولاق سوزوندن 2-

QULUS سوزوندن

بىر چوخ سوزلر آچىق بىر ھىجانىن (يعنى سونو سىلىي ايله بىتن بىر ھىجانىن) اىكى دونه تكرارىنдан يارانان 3-

سوزلردىر، مىثالچون

BƏBƏ، CİCİ، CÜCÜ، ÇİÇİ، LALA، MAMA، MƏMƏ، PAPA، PƏPƏ، QAQA، QUQU ،

vs.

I يا دا I بعضى سونو يووارلاق صائىتلە بىتن سوزجوكلر تك كلمه كىمى ايشلىلسە بعضى يووارلاق صائىت 4-

صائىتىنە چئورىلىر. مىثال اوچون

CÜCÜ à CÜCİ ، COBU à COBİ ، PUFU à PUFİ ، QUCU à QUCİ

نин عىنى معناسىنى يا دا اساس صامىتى آرتىراalar، بئله اولان زامان كلمه ſ و N بعضى سوزلارين سونونا 5-

: آنلامىننا چوخ ياخىن بىر معنا وئرن نئچە وارىانت الدە اندىلىر. مثلا

MAMA à MAMAN

MƏMƏ à MƏMƏŞ / MƏMİŞ

DADAà DADAS

COBUà COBAN / COBUS

PAPAà PAPAN •PAPIS

PİŞİà PİŞAN

LALAà LALAS

QUCUà QUCUS

سامیتلاری آرتیریلمیشdir. هر ایکی صامیت ده سوزون ٩ يادا N گوروندوگو کیمی بورادا اساس کلمه‌نین سونونا

معناسینی داها دا صمیمی‌لشdirir.

يواخاریدا قنید اندیلیگی کیمی بعضی سوزلر اساساً بویوکلارین اوشاقلارا خیطاب سویله‌دیگی اوزل سوزلرdir.

اوشاقلارین آنلا ديقلاری سوزلر شخصاً ايسلتديكلىرىندن نئچه قات آرتىقdir. بونلارين بير پاراسى بویوکلره دئىيل،

صىرف اوشاقلارا خیطاب سویلنيلار. اوشاقلار دا بو سوزلرین معناسینى آتلايىب، اوナ گوره ده مناسب تپكى

: گوستirir. همین سوزجوكلر ده اوشاق ديلينه عايىدىر. مىثالچون

XOXAN، GİDAN GİDAN، ƏDİ BACI، ÇƏPAN - ÇƏPAN، DADAR

اوشاق دili سوزلرinen اوزللىكلىرى حاقدا گلن نومرلرde داها گتنىش معلومات وئريلەمجك

: ايصالح و تشكىلر

بورادا گلن اوشاق سوزلري و اونلارا عايىد مىثاللار. تبريز آغىزىلا يازىيا آلينمىشdir *

* سوزلوگون ماتر يا لارى تمامىلە ساحدهن درىلمىشdir، بونونلا بئله آشاغىدا وئريلەن بير نئچه قايناغا دا باش

وورولموشدور.

سوزلوگون تكميلينde سوسن خانىم نوادهى رضى، اولكر خانىم اوچقار و كاظيم بى عباسى، احد بى *

فرهمندىنин ده چوخ دىرلى ياردىملارى اولموشدور، اونلاردان صميمى تشكىلرимى بىلدىرەملىيىم

ABA / آبىا

، بير ABBA آنا، ٢ - بویوک ننه. بو سوز اوشاقلار و بویوکلر آراسىندا اورتاقdir، اوشاق ايلك ديل آچىغىندا 1.

دير ABA دىر. معيار ديلده تثبيت اولموش فورمو ABA آز بویودوكن سونرا ايسه

اننا / ANNA

، بير آز بويدوکدن سونرا ANNA آنا. بو سوز اوشاقلار و بويوكلار آراسيندا اورتاقدير. اوشاق ايلك ديل آچديغيندا
دير ANA دئير. معيار ديلده ثببیت اولموش فورمو ANA ايسه

AQQ ELθMAX / آفق ائلهماخ

{ساواشماق، ۲. دويمك. {اما ما آفق ائلهدى (آنام منى دويدو، آنام منه سواشدى. ۱.

اتنا / ATTA

، بير آز ATTA آتا، ۲. بويوك بابا. بو سوز اوشاقلار و بويوكلار آراسيندا اورتاقدير. اوشاق ايلك ديل آچديغيندا ۱.
دير ATA دئير. معيار ديلده ثببیت اولموش فورمو ATA بويدوکدن سونرا ايسه

AAX / آاخ

{ساواشماغا هدمەمك. {آاخ قاپى، نېيە دېدىن او علومون باشينا، آاخ

BABBA / بابا

BABBA آتا، ۲. بابا، بويوك بابا. بو سوز اوشاقلار و بويوكلار آراسيندا اورتاقدير. اوشاق ايلك ديل آچديغيندا ۱.
دير BABA دئير. معيار ديلده ثببیت اولموش فورمو BABA ، بير آز بويدوکدن سونرا ايسه

BAY BAY / باى - باى

آبيريلاركىن دېليلن عىبارت، خوداحفیظ. بو سوز آوروپا دىللارىندىن دىلىمىزه كېچمىشىدیر. {باى - باى ائله گىذاغ
{ائممىزه

BθBθ / بې

NİNİ سوزونون يئرينه Θ اوشاق، ۲. قولچاق. سون ايلارده بعضى شەھرى عايىلەلرده ۱.
{نېليل. { ۱. بېھ دەھسىن اوينياخ (اوشاق گلسىن اوينياق) ۲. آنا بى دانا بېھ آلدى ايشلە

BθH - BθH / به - به

{ياخشى، ۲. گۆزل، ۳. دادلى، ۴. شىرين. {بو پۇفو به بەھدى (بو يئمك چوخ دادلىدى ۱.
BIP BIP - / بېپ - بېپ

{اتوموبىل، ماشىن. {بابا بېپ - بېپ آل ! (بابا منه ماشىن آل

بیش بیشی / BIŞBİŞİ

{پیشیک.} بیش بیشی اتى آپاادى (پیشیک اتى آپاردى

بومبول / BUMBUL

دا دئييلر BUBUL اوغلان اوشاغىنин آلتى. بونا

بوو / BUU

دە دئيرلر ÜVVÜ سو، سو ايسىتمە. بعضى اوشاقلار بونا اووه

جيچى / CİCİ

پالتار ۲. گوزل، ۳. اوشاغىن خوشونا گلن شئى. { ۱. گە جىجىلىرىسى گىنىخ دردرە ۲. آنان سنه جىجى ۱.

گىتىرىپ {

جىنقىلى / CINQILI

{كىچىك، ۲. بالاجا. بونا جىققىلى دا دئييلر. { منيم جىنقىلى كاسام وار ۱.

جيز / CIZ

سسى نين چىنلىكىنە گوره ايلك "Z" ياندىريجى شئى ۲. يانماق تەلۈكىمى، ۳. اود، آلوو. اوشاقلار دىل آچىنجا ۱.

{دئيرلر { بو جىزدى ها الين اووف او لار "CIZ" سونرا لار دا "CISS" اونجه بونا

جيززا / CIZZA

سونرا لار دا "CISSA" سسى نين چىنلىكىنە گوره ايلك اونجه بونا "Z" چىراق. اوشاق دىل آچىنجا ۱.

{دئير. { جىز زالار ياندى (چىراق لار ياندى "CIZZA

جو جو COBU

دا دئييلر COBAN جوراب. بونا ۱.

جو جو / CÜCÜ

بوجاڭ. { جو جو اليمى يئدى ۱.

جوح - جوح / CÜH - CÜH

{سئرچە، ۲. جوجه كىمى هر هانسى بىر كىچىك قوش. { جوح - جوح دن يئدى ۱.

چپان - چپان (ائمه‌ماخ) / ÇƏPAN - ÇƏPAN (ELƏMAX)

چپیک (چالماق)، ۲. ال چالماق. بو سوزو داها چوخ اوشاقلارلا دانیشان بويوكلر ايسلدر. {اوشق فولكلورو: ۱.

چپیک چالاراق اوشاغا بو سوزلرى اوخويارلار: چپان - چپان اللرى، آغريماسين اللرى... اوشق دا بو هوا ايله

{چپیک چالار

چيچى / ÇİÇİ

آياق قابى.

چيم - چيم (ائمه‌ماخ) / ÇİM-ÇİM (ELƏMAX)

{يويونماق، يويون. {چيم - چيم يوو (يويونماق ايسته ميرم

چيش / ÇİŞ

{ادرار بونا "جيش" ده دئيلر. {چيشيم وار ماما (آنا منيم ادراريم وار. ۱.

داددا / DADDA

آتا، ۲. بويوك قارداش. بو سوز اوشاقلار و بويوك آراسيندا اورتاقدير، اوشق ايلك ديل آچيغيندا.

ده دئيلر "DƏDÜŞ" و "DADAŞ" دئير بونا DADA ، بير آز بويودوكدن سونرا ايسه DADDA.

(دادار (دورماخ) DADAR

آياق اوسته (دورماق). { ۱. بير دادار دو باخيم، ... ۲. اوشق فولكلورو: تزمهه آياق اوسته دورماغي اويرنن

اوشاغى قالخيزىب آياق اوسته ساخلايىب، سونرا اللرينى اوتورر و بو سوزلرى اوخويارلار: خانيم دادار، دادار

دادار، گولوم دادار، دادار دادار . اوشاقدا بو سوزلر اوخونونجايا قدر آياق اوسته دورماغا چاليشار ۳ - (حكومة

{طريفىندىن بىر توى - بايرام توتولورسا دئيلن دئيمىم:) شاهىن قىزى دادار دوروب

دai / DAY - DAY

{دai. {دai - دai قوجو (دai منى قوجاغينا آل

د / DƏ

{چاغيرماق ايستهمك. {قاقا ده (قاقامى وئر منه

دده / DƏDDƏ

آتا ، ۲. آتا - آنانين آتاسي ، ۳. بويوك بابا. بو سوز اوشاقلار و بويوكلار آراسيندا اورتاقدير. اوشاق ايلك ديل 1.

DƏDƏ دئير. معيار ديلده ثبيت اولموش فورمو DƏDƏ بير آز بويودوكدن سونرا ايشه DƏDDƏ آچديغيندا دير.

DƏR / ددر

"DƏ~DƏ" سسى نين چتىلىكىنه گوره ايلك اونجه بونا "R" گرمك، ۲. ائوند چىخماق. اوشاقلار ديل آچىنجا 1.

{دىئرلر.} قوجى دردر (آل قوجاغىوا، آپار اشىكىدە گزمگە "DƏRDƏR" سونرالار دا

DINQA / دينقا

اوشاغين مدفوع.

DINQILI / دينقىلى

{كىچىك، ۲. بالاجا.} دينقىلى قابدا پوفى گتيمىش 1.

DÜDÜMƏ / دودومه

{قويون، ۲. قوزو، ۳. كئچى.} دودومه ده! (قويون گل قاباغا 1.)

DÜT - DÜT / دوت - دوت

{اتوموبىل، ۲. ماشين.} داي - داي. دوت - دوت آلدى (دايى منه ماشين آلدى 1.)

ƏNNƏ / انه

{أنا، بويوك آتا.} انه پوفو دتى! (أنا منه پىشمىش يئمك گتىر

ƏH - ƏH / اه-اه

{پىس، ۲. آجي، ۳. كىثىف.} بو داوا اه - اهدى 1.

ƏDİBACI / ادى باجى

بىر شئىين آرخاسىندا گىزلنىب، بويلانماق. {اوشاق فولكلورو: بىر شئىين مثلا قاپى تايىنىن آرخاسىندا گىزلنىب، سونرا بويلانىب دىئرلر: ادى...} گىزلنىب دىئرلر: باجى، عىنى ايله اوشاغا دا اويرهدرلر، او دا بويلانىب گورونونجە {".ادى" دئير}

ƏLO / الو

تلقون.

اخ / ΘX

{!پس، ۲. آجى، ۳. كثيف. {بو اخدى ها يئمه ۱.

فین (انلەماخ) FIN

بورون سویونو تمیزلمک. ۲. فینقیرماق، ۳. فینخیرماق. بو سوزو داها چوخ اوشاقلارلا دانیشان بويوكلر ۱.

{ ايشلدر. {بورنون سویو گلن اوشاغين آناسى اونون بورنوندان يابېشيم دئيير: «فین ائله

گىردان - گىردان (انلەماخ) GİDAN - GİDAN (ELƏMAX)

GİRDAN GİRDAN - باشىنى تۇولاماق. بو سوزو داها چوخ اوشاقلارلا دانیشان بويوكلر ايشلدر. بونا بعضاً

دا دئييلر. {اوشاق فولكلورو: بىر اوشاغى قاباقلارىندا او توردوب دئييرلر: گيدان - گيدان ائله! او دا باشىنى

{تۇولايىار

گورگور بابا / GÜRGÜR BABA

{(ايلىرىم. {گورگور بابا دلدى، (هوا گورولىدەدى، ايلىرىم چاخدى

GİM / غيم Gim

{ماشىن. بونا قىم - قىم دا دئييلر { بابا غيم - غيم آل! (بابا منه ماشىن آل

HAV HAV / هاو هاو

{(ايت. {هاو - هاودان قووخورام (من ايتدىن قورخورام

HAM - HAM (انلەماخ) / هام - هام (انلەماخ)

يئمك

هم (انلەماخ) / HƏMM (ELƏMAX)

{(يئمك. {بى قولوش دا پوفودن همم ائله! (بىر تىكه ده پىلوودان بى

HOPBAN / هوپيان

{(نيسبتاً او جا يېردىن آلچاق يېرە) آتىل! { على بالا هوپيان (على بالا آتىل)

INQƏ BƏBƏ / اينقه ببه

{(آغلايان كورپه اوشاق. {او اينقه بېبەدى، سىن يئككەسىن! (او آغلايان كورپه اوشاقدىر، سىن بويوكسۇن

لەلا / LALA

{بيات! ۲. ياتاق. بونا "لەلاش" دا دېيىلر. {بېھ سىن دە لەلا ائلە! قىزيمىن لەلاشى گلىر. ۱.

لولو / LÜLÜ

او غلان اوشاغى نىن ايدرارى. بونا "لولوش" دە دېيىلر بۇ سوزو داھا چوخ اوشاقلارلا دانىشان بويوكلر ايشلەر.

{لولووو آخىت

ما / MAA

ايىك، ۲. اوکوز و گامىش كىمى يئكەباش حيوان. ۱.

مامما / MAMMA

، بىر آز بوبودوكن MAMMA آنا. بۇ سوز اوشاقلار و بويوكلر آراسىندا اورتاقدىر. اوشاق ايلك دىل آچىغىندا

دېيىر MAMAN يا دا MAMA سونرا ايسە

ممە / MƏMƏ

بعضادە MƏMİŞ امزىك، ۲. مەمە، ۳. امجىك. بۇ سوز اوشاقلار و بويوكلر آراسىندا اورتاقدىر. بونا ۱.

{دېيىلر. {اننه مەمە! (آنا مەمە وئر MƏMƏS

نای - ناي / NAY - NAY

راديو، ۲. ضبط صوت، ۲. ساز و هر هانسى بىر چالغى آلتى، ۳. اويونچاق، ۴. اوينا، اويناماق. {نای - ناي. ۱.

{(ائلە! (اوينا

نە / NƏNƏ

آنا، ۲. بوبوك آنا، ۳. ئۆده ايش گورن قادينا وئريلەن عمومى آد. بۇ سوز اوشاقلار و بويوكلر آراسىندا. ۱.

اورتاقدىر.

اوپياداننا / OPBADANNA

آتىل! بونا "ھوپياداننا" دا دېيىلر.

اوپيالا / OPBALA

يواخاري، ٢. گوي ٣. بير شئى (مثلا توپو) آتاركى سوپەن سوز! .} گە سنى آتىم اوپالالارا! (گل سنى آتىم . 1.

{ابخاريلارا

OPBALASI / اوپالاسى

اوشاغى گويه آتىپ توئاركى سوپەن سوز.

PAPA / پاپا

يا دا PAPAN ، بير آز بوبودوكدن سونرا ايسە PAPA آياق قابى، ٢. باشماق. اوشاق ايلك ديل آچدىغىندا . 1.

PAPUŞ سوزو بعضىلەر گورە تات دىلىنەن آلينما PAPIS . دئير (آياق گئىمى) سوزودور. {پاپالارين)

(هانى؟ (باشماقلارين هانى؟

PƏPƏ / پەپە

(ابى! (چورك يئىپەدە دئىيلار. {پە PƏPƏS چورك، ٢. بوموشاق شىرنى. بونا. 1.

ELƏMAX) PIX - PIX (پىخ - پىخ (ائىلەماخ

باشىنى يا دا قولاغىنى (كىسمك). {آغا نىھ دودومەنин باشىن پىخ - پىخ ائلەدە؟ (اوکىشى نىھ قوبۇنۇن باشىنى

{كىسى؟

PIF / پىف

{مدفع، توالى احتىاجى. {انه پىف (آنا توالى احتىاجىم وار . 1.

PIŞI / پىشى

پىشىك. پىشىگە بىشى، بىشى - بىشى و پىشان دا دئىيلار

PIŞ - PIŞ / پىش - پىش

{ياتماق، ٢. پىشىك. {گە بوردا اوزان پىش - پىش ائلىياخ . 1.

PÜFÜ / پۇفو

{ايستى يئماك، ٢. پىشىش خورك. {سنه جىنقىلى قابدا پۇفو گىتىميش . 1.

QAQA / قاقا

{اشىرنى، ٢. مامپاز، ٣. شكلات، ٤. قورو مئيوه. {منه قاقا! (منه شىرنى وئرین . 1.

قوجان - قوجان (اڭلەماخ) (ELØMAX)QUCAN - QUCAN

{قارشىلىقلى قوجاقلاماق. بونا قوجو - قوجو دا دېيىلر. {گە قوجان قوجان ئىلىياخ

قوجو / QUCU

بىرآز بويودوكن QUCU اوشاغى قوجاغا چاغىراركىن دېيىلن سوز، ۲. قوجاق. اوشاق ايلك دىل آچدىغىندا ۱.

دېير. { ۱ - دو گە قوجوما (دور گل QUCAX يا دا بويوكلىرىن دېلىنده اولدوغو كىمى QUCU\$ سونرا دا

{) (فوجاغىما!) ۲ - آل فوجووا! (منى آل فوجاغىوا

قولوش QULUS

بىر قولاق يئكمەليكە، ۲. بىر آز، ۳. بىر ذره. { بىر قولوش پە وئر يىيم، ... بىر قولوش! (بىر تىكە شىرنى ۱.

{) (وئرىن يىتىم، ... بىر تىكە

قوقو QUQU

{) (توبىق، ۲. خورۇز. { قوقۇنۇن نوموتاسى منىم (توبىغۇن يومورتاسى منىمدى ۱.

قوش QUS

كۆينگىن يا دا پالتارىن توتولاجاق يېرى، ۲. اوغلان اوشاغىنىن آلتى. بو سوزو اوشاقلارلا دانىشان بويوكلر ۱.

ايىلدەر { ۱. قوشۇو توت جىجىلەرىپى گىيى! (پالتارىوين اوجوندان يابېش گىيى)، ۲. عىلى بالا قوشۇن اينجىدى. ۳.

{... اوعلان قوشۇوي گىزلىت و

تاتان - TATAN - TATAN

{آتىدىم آت! { تاتان - تاتان ائلە گىنداخ

تاتى پاپى (اڭلە ماخ) (TATI PAPI

آتىدىم، ۲. آتىدىم آت! بونا تىپى پاپى دا دېيىلر. { ۱. تاتى پاپى ائلە گىنداخ ۲. هېرىز فولكلوروندان بىر نازلاما: ... بتت ۱.

{ائلە گىنداخ بابان گىلە! / نە دېيىخ گىنداخ بابان گىلە؟

/ اوپ (OLMAX) UF (اوپ) /

يارا اولماق، ۲. يانماق، ۳. سىيرىلمك. {تۈشۈرمىلىم اوف اوپ باع (يىخىلىپ دوشۇرمىلىم بىرە، اليم يارا اولدو ۱.

{) (اباخ

ÜMMƏ / اوممه

سود ایسته‌مه، ۲. دوش ایسته‌مه ۱.

ÜVVƏ / اووه

سو، ۲. سو ایسته‌مه ۱.

VAQ - VAQ / واق - واق

اوردک، ۲. قاز ۱.

VIZ - VIZ / ویز - ویز

آری، ۲. میلچک ۱.

XIX / خیخ

کثافت، مدفوع ۲. باشینی کسمک، ۳. قولاغینی کسمک. مدفوع معنایسیندا گلیرسه بونا "خیخی" دا دئیبلر، بو ۱.

سوزو داها چوخ اوشاقلار لا دانیشان بوبوکلر ایشلدر. { ۱ - پیس بیه نین خیخینی دوتی! (بو پیس اوشاغین {مدفعونو پئردن گوتور!)، دودومه‌نین باشینی خیخ ائله‌مدى (قویونون باشینی کسدی

XOOPİŞ (ELƏMAX) / (خوپیش (ائله‌ماخ

دئیرلر {بابا خوپیش! (بابا "XORPIŞ" سونرا لار دا "XOOPİŞ" یاتماق. اوشاقلار ایلک دیل آچدیغیندا بونا {اباتیب

XOXAN / خوخان

ین بوبوکلر ایشلدر {یاتماسان خوخان قورخولو خیالی بیر حیوان. بو سوزو داها چوخ اوشاقلاری قورخوتماق ایسته {کگر ها

:قایناقلار

ع. اوروچوف، آذربایجان دیلینین ایضاحی سوزلوقو، کوچورن : بهزاد بهزادی (انتشارات درسا، ۱۳۷۶ - ۱-

(تهران)

علیرضا صرافی، تورک خالق ادبیاتی - اوشاق فولکلورو (اوشاق دیلی) بولومو - دیلماج درگیسی نومره ۲-